

Alarma lingüística no Val de Miñor

SEMINARIO DE SOCIOLINGÜÍSTICA DO IEM

RESUMO

Preséntanse as tres recollidas de 1985, 1997 e 2009 dunha enquisa escolar sobre o tratamento e comunicación familiar e o uso das linguas galega e castelá no ámbito familiar entre os alumnos do primeiro ano de instituto (de catorce ou quince anos) matriculados nos centros do Val Miñor. Analízase a evolución do bilingüismo nestes vinte e catro anos.

ABSTRACT

Presentation of the data collected along three school surveys about communication inside the family and the use of the Galician and Spanish languages. It was carried out among students in the first years of secondary compulsory education (fourteen-fifteen years olds) who take their studies in educational centres in Val Miñor. The results offer an analysis of how bilingualism develops at this stage.

INTRODUCCIÓN

Co grupo de vinte alumnos de 1ºE de BUP do único instituto de bacharelato que había daquela, en 1985, no Val Miñor de Nigrán, o profesor de Lingua e Literatura Castelá promoveu un pequeno estudo sociolingüístico sobre a lingua familiar de todo o colectivo dos cinco grupos matriculados en primeiro de BUP, con total de 125 alumnos. O obxectivo principal deste exercicio era que os escolares (de catorce/quinze anos) se familiarizasen coas técnicas de análise da sociedade e descubrisen se os resultados confirmaban ou non as súas opinións previas.

106 ESTUDIO SOCIOLINGÜÍSTICO DO TUTEO (2-1)

1.- IDADE 7

2.- SEXO MASC. FEM.

O teu concello
 NIGRAN
 BAIONA GONDOMAR

3.- ¿Viviches algún ano separado/a dos teus pais? NON , 1-3 , 4-9

4.- ¿Cantos membros ten a tua familia? 2-4 , 5-7 , 8 ou +

5.- Idade dos membros da túa familia - de 10 anos
 11 a 18 anos
 19 a 30 anos
 31 a 60 anos máis de 60

Pon nas casillas o número de membros comprendidos nesa idade.

6.- ¿Cantos irmáns tes? 4

7.- O teu domicilio está situado nunha aldea , vila , cidade

8.- ¿Cantos anos che leva teu pai? 44

9.- Lingua habitual na túa casa: só galego , maioritariamente galego
 só castelán , maioritariamente castel.

10.- Falas facilmente con teus pais cando tes problemas

FAMILIARES	SI ☒ , NON ☐	ESCOLARES SI ☒ , NON ☐
ECONÓMICOS	SI ☒ , NON ☐	SEXUAIS SI ☒ , NON ☐
COS AMIGOS	SI ☒ , NON ☐	RELIXIOSOS SI ☒ , NON ☐

11.- ¿Como trata teu pai ós teus avós? DE TU , DE USTED/VOSTÉ

12.- ¿Como trata túa nai ós teus avós? DE TU , DE USTED/VOSTÉ

13.- ¿De que tratas ti a teu pai? DE TU , DE USTED/VOSTÉ

14.- ¿De que tratas ti a túa nai? DE TU , DE USTED/VOSTÉ

15.- ¿Como tratas ós teus avós? A TODOS DE TU
 A TODOS DE VOSTÉ
 A UNS DE TU

16.- ¿O tratamento que das a teus pais pode cambiar nalgunha circunstancia?
 SI , NON

NUNHA DISCUSIÓN ACALORADA ☐
SE QUERES CONSEGUIR ALGO ☐
CANDO HAI XENTE DIANTE ☐

17.- ¿A que cres que se debe os distintos sistemas de tratamento?

Figura 1.: Preguntas das enquisas 1985, 1997 e 2009.

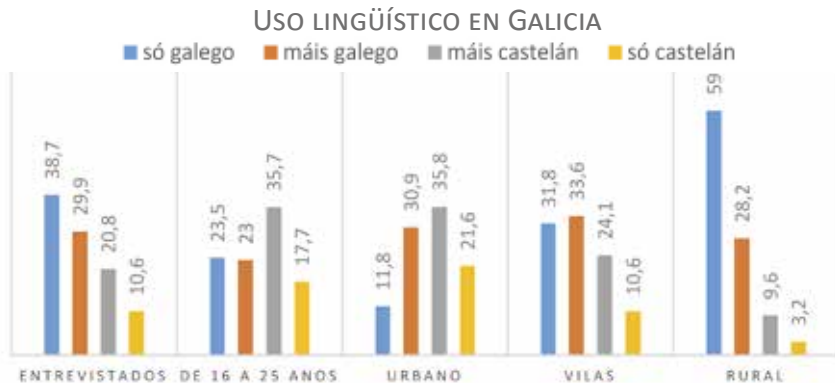
Para procesar os resultados o profesor de Física e Química, Xosé Manuel Reguera, preparou un programa informático que nos facilitou o reconto de datos. O folio preparado para recoller a enquisa levaba por título “Estudio sociolingüístico do tuteo” e como se pode observar na reprodución adxunta, incorporaba outras preguntas sobre a estrutura da familia e a comunicación familiar. É unha enquisa sen moito valor e precisión na escolla da variables e a maior importancia está na eficacia pedagóxica que puidese ter para aqueles alumnos adolescentes.

Doce anos máis tarde, cando xa había tres institutos de bacharelato no Val Miñor, un grupo de profesores volveron pasar polos distintos cursos de alumnos da mesma idade de catorce e quince anos a mesma enquisa, coa intención de comparar os resultados cos obtidos doce anos antes. Fronte ás 125 respostas correspondentes a totalidade de alumnos matriculados en 1985 no único instituto de bacharelato do Val de Miñor, en 1997 as respostas recollidas foron 92, pois quedaron algúns grupos sen ser consultados. Xuntáronse todas as contestacións e, con conciencia de arquiveiros, gardáronse esperando poder facer algún día un estudo evolutivo dos fenómenos presentes na enquisa.

Xa en 2009, outros doce anos máis tarde, outro grupo de profesores dos institutos do Val Miñor deciden pasar unha vez máis a mesma enquisa cos novos alumnos de catorce e quince anos, adolescentes que empezan os estudos de secundaria nos cinco institutos miñoráns. Foron 175 os alumnos que contestaron e as súas respostas foron arquivadas coas anteriores e todas elas encontraron a súa ocasión agora grazas á paciente laboriosidade dos membros do IEM María Lemos e Jesús Rodríguez que pasaron os datos dos 392 folios ao programa EXCEL e o profesor Xenaro García Suárez fixo o seu tratamento informático.

LINGUA HABITUAL NO VAL MIÑOR

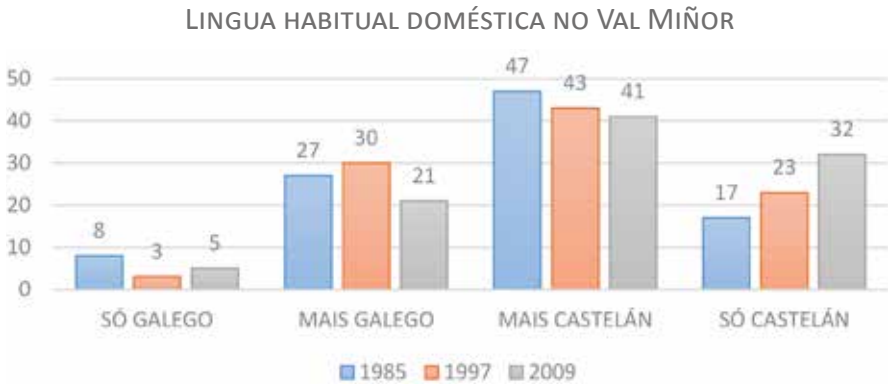
Para poder poñer en contexto os resultados destas enquisas aproveitamos os datos que os distintos estudos sociolingüísticos nos ofrecen con referencia a toda Galicia, aínda sabendo que neste tipo de comparacións sempre hai unha marxe de desvío e non un axuste perfecto.

Cadro 1. Usos lingüísticos en Galicia 1995

Neste cadro primeiro presentamos datos tomados do estudo do seminario de sociolingüística da Real Academia Galega *Usos lingüísticos de Galicia* (1995, 94) onde se recollen os resultados referentes á lingua de uso dos 1.- entrevistados, 2.- poboación galega de 16 a 25 anos, 3.- poboación urbana, 4.- poboación vilega e 5.- poboación rural. Poden servir de contraste para interpretar mellor a situación do Val Miñor.

No cadro seguinte temos os resultados das tres enquisas pasadas aos alumnos de quince anos do Val de Miñor en dous intervalos de doce anos, de 1985, 1997 e 2009. Nestas consultas non se mide o uso lingüístico senón a conciencia que ten a poboación adolescente escolarizada no primeiro curso de Secundaria de cal é a lingua habitual na súa casa. Non son datos comparables cos resultados do estudo da Real Academia. Neste caso o entrevistador pode constatar cal é a lingua que está usando nese momento o entrevistado. O alumno entrevistado por escrito no seu instituto pode ceder ante a presión social e incluírse como máis falante da lingua máis prestixiada.

Cadro 2. Conciencia da lingua habitual no Val Miñor 1985, 1997, 2009.

Neste segundo cadro recóllense os resultados da pregunta: “lingua habitual na túa casa” feita á case totalidade dos alumnos escolarizados no Val Miñor no primeiro curso de BUP, unha vez superada a EXB, nos distintos anos de 1985, 1997 e 2007. Dadas as reformas do sistema educativo, cambian os nomes dos cursos, pero mantéñense as idades dos alumnos en catorce e quince anos.

Sumando «só galego» e «máis galego» por un lado e «máis castelán» e «só castelán» polo outro temos unha distribución de 35%/64% en 1985 e de 26%/73% en 2009. Nestes vinte e catro a lingua galega perde case un 10% na conciencia de uso habitual entre os adolescentes do Val Miñor escolarizados no primeiro curso de secundaria. Hai que ter en conta que estes resultados non se poden extrapolar a toda a poboación dos tres concellos miñoráns. A resposta recollida é a dada por adolescentes escolarizados no primeiro curso de BUP, que no ano 1985 estaban todos no instituto «Val Miñor» de Nigrán, único instituto que había nos tres concellos miñoráns e que vivían en Nigrán (79 alumnos), en Baiona (34) en Gondomar (10) e en Vigo (2). Naquela época, dos alumnos que remataban EXB no concello de Gondomar soamente seguían estudos de secundaria o 25%. Esta circunstancia supón un desvío nos resultados, dado que están influenciados polo nivel económico de procedencia; os alumnos de baixo nivel adquisitivo xa non seguían estudos de secundaria.

Nas distintas datas en que se realizou esta enquisa sempre houbo tres ou catro alumnos que indicaban un domicilio urbano. Case todos eran alumnos residentes na área de Vigo máis próxima ao Val Miñor como Canido ou Coruxo. De todos eles, agás un que tiña como lingua familiar «só galego», o resto estaba no grupo de «máis castelán».

BILINGÜISMO

O colectivo máis numeroso está formado pola poboación bilingüe: 74% (1985), 73% (1997) e 62% (2009). Esta perda do bilingüismo no último ano é a favor dun monolingüismo castelán que chega a un 32% fronte a un 17% en 1985. Estes datos sorprenden se os comparamos coa situación lingüística que nos presentaba o estudo da Real Academia en 1995 onde o monolingüismo castelán no colectivo rural era un 3,2% e no vilego un 10,6%. Temos que chegar ao residente urbano para atopar un 21,6% que usan en 1995 unicamente a lingua castelá. Os adolescentes miñoráns de 1997 din ter como habitual na casa o castelán un 23% e a inmensa maioría están repartidos entre residentes de vila e de aldea. Na última enquisa deste traballo (2009) danos para o grupo de lingua habitual na casa só o castelán un 32% dos adolescentes miñoráns; case duplica a media galega do colectivo de 16 a 25 anos que no estudo de 1995 daba un 17,7%.

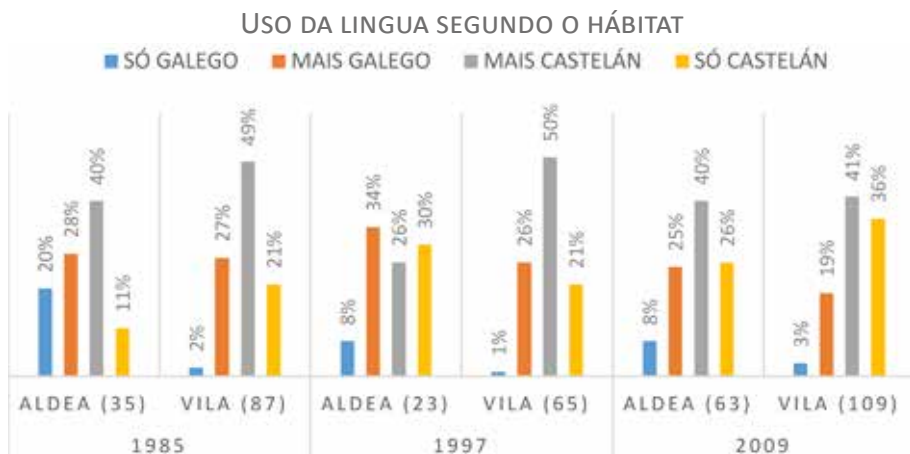
Aínda tendo en conta os posibles desvíos e faltas de axustes dos datos recollidos no Val Miñor, temos que recoñecer que a nosa comarca está nun proceso de castelanización superior ao resto de Galicia. Hai que advertir que este proceso afecta sobre todo ao compoñente léxico, algo á morfosintaxe e moito menos á fonética. O 32% de adolescentes do Val Miñor que falan só castelán como lingua habitual teñen unha fonética, o vulgarmente chamado acento, propia e singular, como acontece coa poboación de Bouzas ou de Cangas.

Entre as causas desta castelanización están sen dúbida os movementos demográficos como son as segundas residencias da poboación urbana de Vigo, a zona dormitorio de traballadores vigueses e a gran densidade de veraneantes de poboación non galega. Nos últimos trinta anos o crecemento da poboación do Val Miñor contrasta con devalo demográfico de Galicia. Fronte a perda de máis de cento vinte mil habitantes galegos entre 1986 e 2016, os concellos miñoráns medraron significativamente: Baiona 1.980, Gondomar 4.037 e Nigrán 3.584; en total 9.601, un 23,79%, segundo o Instituto Nacional de Estadística.

Tendo en conta os resultados recollidos no cadro 3 podemos distinguir a situación segundo a residencia entre vilas e aldeas. Sumando “só galego” e “máis galego” na aldea en 1985 temos un total de 48%; e se facemos o mesmo para os que viven na vila en 2009 o resultado queda nun 21%. Esta perda do uso habitual da lingua galega nas aldeas do Val Miñor, segundo a conciencia dos adolescentes do primeiro curso de secundaria, hai que relacionala co aumento da poboación urbana que buscou unha nova residencia no hábitat rural miñorán. En 1985 eran o 28% dos enquisados os que se consideraban habitantes de aldea, porcentaxe que en 2009 chega a un 36% dos alumnos. Estamos claramente ante un caso de urbanización cultural do mundo rural do Val Miñor.

Esta análise segundo o lugar de residencia manifesta a trágica situación cultural das novas xeracións miñoranas. Comparando os resultados do último ano dos datos recollidos (2009) cos acadados no estudo do seminario de sociolingüística da Real Academia Galega *Usos lingüísticos de Galicia* (1995) atopamos que, mentres a suma de “máis castelán” e “só castelán” no mundo vilego de toda Galicia é un 34,7% e no mundo urbano chega a un 57,4%, para os adolescentes vilegos do Val Miñor ese resultado chega a un 77%.

Outro dato que podemos ter presente cos resultados recollidos no cadro é un veloz proceso de perda da condición bilingüe na poboación vilega. Se sumamos “máis galego” e “máis castelán” dos tres anos en que se aplicou a enquisa temos a seguinte serie: 76% (1985), 76% (1997) e 60% (2009). A esta baixada da porcentaxe na lingua habitual bilingüe dun 16% no que levamos do século XXI, correspóndelle unha subida dun 10% na resposta a “só castelán” en 2009, que chega a un 36%. Esta situación de crecemento do monolingüismo castelán nunha sociedade bilingüe supón un empobrecemento cultural das novas xeracións que non se emenda cos bilingüismos ou trilingüismos foráneos.

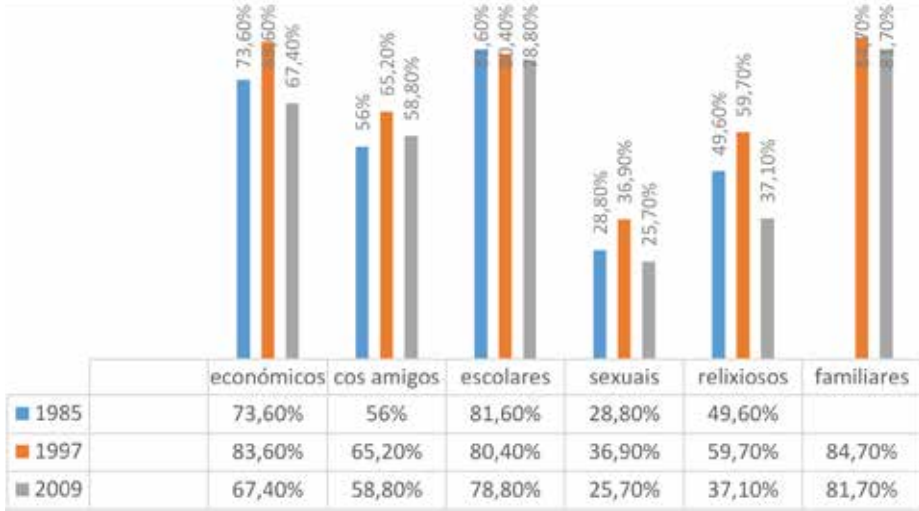

Cadro 3. Lingua habitual doméstica segundo hábitat no Val Miñor

COMUNICACIÓN FAMILIAR

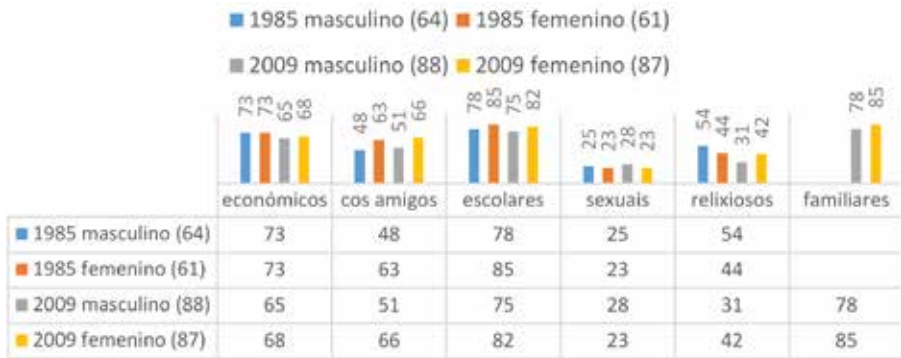
Esta enquisa intentaba tamén medir a comunicación familiar dos adolescentes sobre distintos problemas de natureza familiar, económica, afectiva, escolar, sexual ou relixiosa. Nun simple relato dos resultados pódese advertir que os temas sexuais e relixiosos son os que contan con menos facilidade para compartilos cos pais e nais. Tamén se nota un pequeno descenso de comunicación familiar nos resultados referentes aos comezos deste século. Nos seis apartados temáticos de conversa a porcentaxe máis baixa corresponde sempre ás respostas de 2009.

En xeral os adolescentes miñoráns do primeiro curso de secundaria falan menos facilmente cos seus pais segundo os datos de 2009. Sobre os problemas cos amigos e os problemas escolares os mozos son menos comunicativos na casa que as mozas.

Cadro 4. Comunicación familiar segundo temas tratados

DISTRIBUCIÓN SEGUNDO O XÉNERO E ANOS 1985-2009

Cadro 5. Comunicación familiar segundo xénero

Tamén no caso dos temas relixiosos, onde só un 31% de mozos de 2009 tratan os seus problemas cos seus pais. Os problemas sexuais seguen sendo tabús para o 75% de todos os enquisados.

CODA

Moitas conclusións máis poden derivarse da análise dos datos destas tres enquisas. Esta primeira entrega recolle a singularidade lingüística das novas xeracións miñoráns, que sofren, nun hábitat de vila e aldea, a presión do monolingüismo urbano de lingua castelá. Ante a posibilidade dun bilingüismo culto galego e castelá, esta sociedade está caendo nun modelo de trivialización bilingüe, dotado maiormente de castelán básico con fonética galega e inglés de actividades lúdicas, turísticas e similares.

Fronte aos cambios motivados polo incremento das segundas vivendas, da po-boación na temporada turística e da condición de concellos dormitorio da cidade de Vigo, esta comarca do Val Miñor necesitaba que se aplicase cando menos o Plan xeral de normalización da lingua galega aprobado por unanimidade polo Parlamento de Galicia o día 21 de setembro de 2004.

A Administración cultural e educativa da Xunta de Galicia incumpre este mínimo Plan xeral de normalización e traballa en contra do que acadaron as Administracións doutras comunidades lingüísticas como a finesa ou a islandesa: integrar as linguas propias en sistemas de bilingüismo culto.

Cos datos que temos e a Xunta que sufrimos, as tendencias do noso antibilingüis-mo está patente no cadro seguinte. O galego como lingua habitual doméstica pode desaparecer antes de 2040, substituído por un bilingüismo en decadencia que en 2030 se cruza coa liña ascendente do uso doméstico do castelán en exclusiva. Evitar a nosa deleiba como colectivo non é posible cunha Administración secuestrada polos intere-ses que se achantan tras a lingua do imperio.

Cadro 6. Liñas de tendencia dos resultados das tres enquisas.

BIBLIOGRAFÍA

Seminario de sociolingüística RAG *Usos lingüísticos en Galicia*. Real Academia Galega: Vigo 1995.